

Tomasz Nowicki, *Plebani archidjakonatu pomorskiego w XVIII wieku*, Lublin 2008, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, ss. 189.

Publikacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, streszczenia w języku niemieckim oraz wykazu tabel i wykresów. Rozdział pierwszy *Liczba i obsada parafii* obejmuje terminologię określającą rządców parafii, liczbę parafii w archidjakonacie pomorskim, liczebność plebanów i obsadę przez nich parafii. Nadto Autor zajął się zagadnieniem kumulacji beneficjów i stanowisk kościelnych na badanym terenie. W rozdziale drugim *Pochodzenie terytorialne i stanowe* Autor zajmuje się plebanami pod kątem ich pochodzenia geograficznego, kościelnego oraz środowiska społecznego. Trzeci rozdział *Wykształcenie* obejmuje zagadnienia związane z miejscem kształcenia, czasem nauki w seminarium duchownym oraz zakresowi wykształcenia duchownego. Czwarty rozdział *Święcenia* opisuje wiek kleryków w chwili święceń prezbiteratu, informuje o szafarzach święceń oraz miejscu i czasie święceń. Ostatni, piąty rozdział *Kariera duchowieństwa parafialnego*, został poświęcony przez Autora na ukazanie awansu księży w okresie od święceń do pierwszego beneficjum, zmianom w beneficjach plebańskich oraz kadencyjności pracy plebanów.

Przeprowadzone badania T. Nowickiego są próbą charakterystyki kapłanów, którzy będąc plebanami posiadającymi kanoniczne instytucje na parafie, zarządzali nimi samodzielnie i prowadzili duszpasterstwo w powierzonym im okręgu. Kapłani ci mieli pełnię władzy plebańskiej nad powierzonymi im duchowej opiece parafianom, przez co korzystali z dochodów płynących z beneficjum. Kryterium chronologiczne, przyjęte w prezentowanym opracowaniu to lata 1700-1799. Analizie poddano rządców parafii, którzy prowadzili duszpasterstwo parafialne przynajmniej do 1700 lub objęli beneficjum co najmniej w 1799 roku.

Kryterium geograficzne zawęziło grupę duchowieństwa do tych, którzy zarządzali parafiami należącymi do archidjakonatu pomorskiego. W jego skład wchodziło wówczas dziesięć dekanatów: Bytów, Gdańsk, Gniew, Lębork, Mirachowo, Nowe, Puck, Starogard, Świecie i Tczew. Obejmowały one terytorium większej części województwa pomorskiego, a nawet terytoria, które nie należały do państwa polskiego.

Autor skorzystał w swej pracy z bogatego materiału archiwalnego przechowywanego w archiwach państwowych i kościelnych tj. wizytacji biskupich, ksiąg biskupich i konsystorskich, ksiąg metrykalnych z badanego terytorium czy też schematyzmów diecezjalnych.

Książka T. Nowickiego stanowi ważną publikację do poznania duchowień-

stwa w XVIII wieku na terenie jednego z archidiakonatów diecezji wrocławskiej. Publikacja ta jest zachętą dla historyków, do podjęcia się podobnych badań nad duchowieństwem w innych diecezjach polskich na przestrzeni wieków.

Cezary Kuklo, *Demografia Rzeczypospolitej Przedrozbiorowej*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009, ss. 525 + 5 map.

Książka jest pierwszą monografią z serii *Nauki Pomocnicze Historii* - seria nowa, zaplanowanej przez Instytut Historii PAN oraz wydawnictwo DiG.

Publikacja składa się z notki od Wydawcy, przedmowy, ośmiu rozdziałów, wykazu skrótów, bibliografii, słownika łacińsko – polskiego pojęć demograficznych, indeksu osób oraz nazw geograficznych i administracyjnych, spisów tabel, wykresów i ilustracji oraz map.

Rozdział pierwszy *Demografia historyczna - od nauki pomocniczej historii do samodzielności* omawia przedmiot i charakter tej nauki. Autor przedstawił prekursorów badań historyczno-demograficznych, dorobek polskiej demografii historycznej a także zadania i wyzwania stojące przed tą nauką w XXI wieku.

W rozdziale drugim *Źródła do badań szacunków stanu zaludnienia i ruchu naturalnego ludności do końca XVIII wieku*, Autor opisał podstawowe materiały do tego typu badań. Szczegółowo przedstawił spisy państwowe: spis ludności Rzeczypospolitej z 1789 r., spisy cywilno-wojskowe z lat 1790-1792; spis Żydów z 1764-1765 r., oraz spisy ludności na ziemiach Rzeczypospolitej pod panowaniem zaborców do końca XVIII wieku. Nadto przybliżył problematykę kościelnych spisów tj. spisów diecezjalnych, spisów wiernych parafii – *status animarum* oraz spisy spowiednicze i komunikujących. Autor uwzględnił także źródła skarbowe tj. rejestry łanowego, podymnego i pogłównego. Omówił także rejestrację metrykalną Kościołów: katolickiego, protestanckich i wschodnich oraz ludności żydowskiej.

Rozdział trzeci *Metody badań stanu i ruchu naturalnego ludności*, opisuje metody pracy z księgami *status animarum* oraz spisami ludności. Autor zwrócił uwagę na informacje, które można uzyskać z tych materiałów archiwalnych dla badań demograficznych (struktura ludności wg płci, wieku czy stanu cywilnego, cykl życia rodziny oraz typologia rodzinnych gospodarstw domowych). Następnie omówił metody eksploatacji ksiąg metrykalnych oraz akt stanu cywilnego: agregatywną, rekonstrukcji rodzin oraz projekcji odwróconej. Opisane zostały również techniki komputerowe przydatne przy opracowywaniu danych z tego typu źródeł demograficznych.

W rozdziale czwartym *Stosunki ludnościowe*, omówione zostały zagadnienia rozwoju liczebnego i rozmieszczenie ludności, struktura społeczna, etniczna i wyznaniowa. Autor przedstawił proces urbanizacji oraz podział ludności na miejska i wiejska oraz według płci, wieku i stanu cywilnego. Nadto opisał naturalny ruch ludności, kryzysy demograficzne oraz migracje.

Następny rozdział - piąty *Małżeństwa*, szczegółowo przedstawia instytucje małżeństwa w religii żydowskiej oraz u chrześcijan. Autor omówił problematykę wieku nowożeńców, stan cywilny oraz częstotliwość powtórnych małżeństw czy też trwałość związku. Nadto przedstawił problematykę wyboru małżonka, sezo-

nowości małżeństw, zagadnienie świadków ślubu i małżeństw mieszanych.

Rozdział szósty *Urodzenia*, poświęcony został problematyce przyjścia na świat nowego człowieka. Autor przedstawił zagadnienie urodzin w doktrynie Kościoła katolickiego oraz urodzenia tradycyjne w obecności bab położnych oraz akuserek. Następnie omówił różne aspekty sakramentu chrztu (czas, rodzice chrzestni, wywoły, imiona) oraz problemy niemowląt i rolę mamek.

W rozdziale siódmym *Rodzina*, Autor szczegółowo przedstawił problematykę tej podstawowej komórki społecznej. Na początku wyjaśnił definicję rodziny i typologię form rodzinnych, nadto opisał staropolską geografę form rodzinnych, wielkość gospodarstwa rodzinnego oraz cykl życia jednostki. W zagadnieniu o płodności małżeńskiej omówił płodność naturalną, kontrolowaną i jej przyczyny a także poczęcia przedmałżeńskie i sezonowość poczęć. Nadto ukazał stosunki panujące w obrębie rodziny tj. rodziców i dzieci, edukację dzieci, miejsce ludzi starszych oraz szpitale. Szczegółowo omówił również niedokończone rodziny a więc zagadnienie urodzin pozamałżeńskich oraz dzieciobójstwo. Nadto poświęcił uwagę problemowi dzieci porzuconych.

Ostatni, ósmy rozdział *Zgony*, omawia problematykę umieralności. Autor przedstawił zagadnienie trwania życia ludzkiego, ceremoniał śmierci i pogrzebu, termin pogrzebu, naukę Kościoła o śmierci oraz umieralność dorosłych i dzieci, a także sezonowość oraz przyczyny zgonów.

Niniejsza książka jest niezbędnym kompendium do badań społeczno-demograficznych, przydatnym nie tylko studentom ale również wszystkim miłośnikom historii zafascynowanych tą tematyką.

Oprac. Artur Hamryszczak

Ks. Edward Walewander, *Działalność wychowawcza Kościoła lubelskiego 1939-1945*, Lublin 2009, ss. 245.

Praca podejmuje analizę aktywności duszpasterskiej duchowieństwa Kościoła katolickiego na terenie diecezji lubelskiej w czasie drugiej wojny światowej. Strukturę pracy zamknął Autor w czterech rozdziałach. Pierwszy z nich dotyczy nauczania prawd wiary katolickiej zarówno w formie kazań jak i za pomocą szkolnej katechezy w warunkach konspiracyjnych. Rozdział drugi podaje przykłady sprawowania kultu w niektórych parafiach lubelskich: odprawiania Mszy św., udzielania sakramentów, prowadzenie nabożeństw, oddawanie czci świętym. W rozdziale trzecim dominuje prezentacja działalności społecznej Kościoła lubelskiego. Autor poddaje tu analizie stowarzyszenia o charakterze społecznym działające pod auspicjami Kościoła akcentując głównie działalność charytatywną. W rozdziale tym uwzględniona została pomoc dla więźniów obozów koncentracyjnych, uciekinierów z obozów jenieckich, a przede wszystkim wysiedleńców z terenów Zamojszczyzny. Końcowy rozdział zatytułowany *Zjawiska negatywne w życiu katolików* skrótowo dotyka pewnych problemów związanych z postawami religijnymi oraz społecznymi niektórych mieszkańców diecezji. Omawianą pozycję Autor opatrzył obszernymi aneksami źródłowymi oraz interesującymi fotografiami.

Wojciech Mroczka, Marian Piórek, *Bohaterscy nauczyciele dzikowieckiej szkoły, Dzikowiec 2009, ss. 56.*

Biograficzna publikacja obejmuje sylwetki pięciu zasłużonych pedagogów, którzy w różnych latach swojego życia zetknęli się ze szkołą w Dzikowcu. Trzech z nich to ludzie stanu duchownego: bp. Jan Puzio, ks. Stanisław Bąk, ks. Paweł Komorski. Ich życiorysy podobnie jak dwóch pozostałych: ppłk. Karola Hodałę i Antoniego Kościółka łączyło obok działalności nauczycielskiej także zaangażowanie w walce z okupantem w czasie drugiej wojny światowej, a później z komunizmem. Opracowanie zawiera bogatą bezę źródłową pod każdym z biogramów, co podkreśla walory naukowe publikacji.

Beata Lorens, *Ksiądz Wojciech Michna (1820–1839), Rzeszów 2008, ss. 148.*

Biograficzna rozprawa koncentruje się wokół postaci księdza Wojciecha Michny, kapłana społecznika działającego na terenie Galicji. Całość została ujęta w czterech rozdziałach. Pierwszy poświęcono życiu ks. Michny poczynając od dzieciństwa w Krościenku Wyżnym poprzez lata szkolne i naukę w Seminarium Duchownym w Przemyślu, aż po długoletnią pracę duszpasterską w diecezji przemyskiej. W rozdziale drugim omówiono działalność publiczną, w ramach której wyróżniono aktywność polityczną, społeczną i oświatową. W kolejnym rozdziale ukazano dorobek twórczy ks. Michny przejawiający się w wydanych opracowaniach i artykułach drukowanych w galicyjskiej prasie ludowej oraz czasopismach przeznaczonych dla ludu. Rozdział czwarty traktuje o tym, jak osobę ks. Michny postrzegali inni mu współcześni. Obszerną biografię zamyka bibliograficzny wykaz prac literackich ks. Michny.

Marcin Nabożny, *Duszpasterze i duszpasterstwo w parafii Lubla w latach 1939–1945, Lubla 2008, ss. 152.*

Autor monografii omawia postaci duszpasterzy z parafii Lubla w latach drugiej wojny światowej oraz ich współpracowników w osobach kościelnego, organisty, grabarza oraz Rady Parafialnej. W rozdziale pierwszym przedstawiono sylwetki duszpasterzy i ich współpracowników. Ponadto zarysowano działalność Rady Parafialnej oraz służby kościelnej. Rozdział drugi poświęcono omówieniu posługi liturgicznej w parafii. Zwrócono uwagę na służbę niedzielną, świąteczną i ferialną oraz ukazano wpływ nabożeństw okresowych i okolicznościowych na funkcjonowanie parafii i pobożność parafian. Trzeci rozdział przedstawia szafarstwo sakramentów. Ostatni, czwarty rozdział poświęcono omówieniu przepowiadania słowa Bożego. W ramach tego rozdziału zwrócono uwagę na kaznodziejstwo i katechizację. W aneksach na końcu książki znajdują się mapy oraz fotografie.

Zdzisław Pietrzyk, *Księga egzaminów do święceń w diecezji gnieźnieńskiej z lat 1563–1603, Kraków 2009, ss. 315.*

Publikacja źródłowa, wydana jako 16 tom serii *Bibliotheca Iagellonica Fontes et Studia* obejmuje wykaz wyświęconych w archidiecezji gnieźnieńskiej z okre-

su działalności sufraganów gnieźnieńskich Stanisława Fałęckiego i Jana Gniazdowskiego. Podstawą źródłową publikacji jest rękopis o sygnaturze ACap B 77 przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie i stanowi fragment księgi czynności pontyfikalnych. Katalog święceń znajduje się na kartach 1–172. Wydanie zostało opatrzone wykazem skrótów i indeksem geograficznym oraz indeksem prowizorów.

Oprac. Daniel Kiper

Krzysztof Tkaczyk, ks. Marek Teper, *Historia wsi Stojewsko do 1945 roku. W 65. rocznicę mordu 18 Polaków w Stojewsku*, Kielce 2008, ISBN 978-83-927894-0-6.

Książka zawiera: słowo Józefa Siwka, Wójta Gminy Krasocin, słowo Andrzeja Łopacińskiego, Wójta Gminy Pierzchnica, słowo Autorów, oraz wstęp Ryszarda Skrzyniarza z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Zasadniczy trzon publikacji składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich zatytułowany: *Poznajmy gminę Krasocin*, ujmuje: Krasocin – miejscowość gminna; Środowisko i położenie geograficzne Gminy Krasocin; Budowa geologiczna i rzeźba terenu; Ochrona środowiska. Przedborski Park Krajobrazowy; Gminna Biblioteka Publiczna. Rozdział drugi to: *Historia wsi Stojewsko do 1945 roku i okolic*, zawierający następujące paragrafy: Z dziejów regionu włoszczowskiego; Z przeszłości terenu wsi Stojewsko; Położenie geograficzne i ogólna charakterystyka wsi Stojewsko; Geneza i rozwój Kolonii Stojewsko; Sprawy serwitutów; Życie codzienne Kolonii Stojewsko przed drugą wojną światową. Ostatni rozdział został zatytułowany: *Wieś Stojewsko w czasie kampanii wrześniowej i okupacji hitlerowskiej* i obejmuje następujące paragrafy: Antypolska działalność osadników; Zagłada Żydów; Stosunek osadników niemieckich do Polaków; Życie codzienne mieszkańców Kolonii Stojewsko w czasie wojny; Budowa rowu przeciwpancerneho. Paragraf: Walka z okupantem niemieckim i jej skutki, obejmuje następujące zagadnienia: Akcja rozbrojeniowa niemieckiej wsi Stojewsko; „Układ” Władysława „Żbika” Kołacińskiego z żandarmerią niemiecką; Kolejne rozbrojenie niemieckiej wsi; Ucieczka kolonistów; Mord Polaków w Stojewsku. Całość publikacji zamyka: zamiast posłowania, chronologia ważniejszych wydarzeń z historii wsi Stojewsko, wykaz skrótów, bibliografia, oraz streszczenie w języku angielskim i niemieckim, a także aneksy. Do książki dołączono artykuł Marcina Ruteckiego, *Rola i zadania Gminy jako podstawowej jednostki samorządu terytorialnego*.

Omawiana publikacja została napisana w oparciu o zachowane dokumenty w archiwach państwowych i kościelnych, dzięki którym Autorzy krok po kroku próbowali odtworzyć historię i przybliżyć życie codzienne w Stojewsku i najbliższej okolicy.

Oprac. Ryszard Skrzyniarz